

یلدا و زمستان در شعر و ادب فارسی

به مناسبت شب یلدا گزری در ادبیات کلاسیک زیبای فارسی

ریحانه میرحسینی
کارشناس ارشد ادبیات

آنقدر یلدا و مضامینی که از آن در ادب فارسی کلاسیک و حتی معاصر سرورده اند بسیار است که نمی توان در چند خط به آن پرداخت و این نشان از آن دارد که شاعران و ادبا چقدر به یلدا و شب یلدا توجه داشته اند. در اینجا اشاره ای کوتاه به شب چله، شب یلدا و حضور یلدا در ادب فارسی می کنیم و چند بیت از شاعران معروف را می خوانید.

چرا شب چله؟

شب چله یکی از جشن های باستانی ایرانیان است که نسل به نسل منتقل شده و تا به امروز هم عده بسیاری آن را برگزار می کنند. ولی معنی اصلی که چرا به آن شب چله می گویند این است که چله، زمان اول ماه زمستان یعنی ماه دی است که چهل روز به دراز می کشد و به آن چله بزرگ می گویند. این جشن که سابقه کهن دارد حتی در شاهنامه فردوسی هم به اعتقاد بعضی ها اشاره ای به آن شده، فردوسی به هنگامی که روز اول ماه دی است به خودش می گوید فعلاً یک امشب شب را دست از سرایش شاهنامه بکش و به شادی مشغول شو:

شب اورمزد آمد از ماه دی

ز گفتار بیاسای و بردار می

در متون کهن ممکن است شواهد بسیاری از شب یلدا و یا جشن و آیین نباشد و اینها از قرن دهم به بعد مشاهده می شود. رسوم بسیار زیبایی که در آخرین روز از فصل پاییز و اغلب در خانه بزرگ خانواده برگزار می شود. این شب باعث جمع شدن همه خانواده در کنار یکدیگر شده و رسم است که از کرسی استفاده می کردند و می بینید که چقدر رنگ سرخ به چشم می خورد. چرا؟ چون روز زایش و تولد خورشید است به همین دلیل اغلب این رنگ استفاده و شکوهی مانند خورشید به مجلس می دهد.

شب یلدا و قدمت آن در میان ایرانیان

یلدا بلندترین شب سال، نام دیگری است که ایرانیان برای شب چله انتخاب کرده و به کار می برند. این واژه یعنی یلدا، ریشه سریانی دارد و به معنی ولادت خورشید است. روایت های بسیار زیادی از این شب وجود دارد ولی یکی از معروف ترین آنها این است که پیشینیان در پایان این شب طولانی، که در بیشتر نقاط ایران که در آن مراسمی انجام می شود، به شادی می پردازند زیرا به این اعتقاد داشتند که نا مبارک و شوم بوده و حالا که این شب دراز می رود و تاریکی قرار است شکست بخورد و روشنایی خورشید پیروز شود، به جشن و سرور مشغول می شوند. در این جشن بزرگ که خورشید متولد می شود و آیین ها و فرهنگ های بسیاری از سرزمین های کهن از آن به عنوان آغاز سال نو هم یاد می کنند، از قدیم رسوم بسیاری برای برگزاری آن در میان مردم، پادشاهان و ... رایج

در چند دهه اخیر این رسم آمده که در شب یلدا هنگامی که همه خانواده در کنار یکدیگر جمع شده اند تقاضای هم به دیوان حافظ زده شود.

چه رسمی از این پسندیده تر و نیکوتر؟ در شب یلدا صدای خواندن غزلیات دیوان حافظ، خانه ها را رنگین تر کرده و انس و الفت بیشتری در بین خانواده ها و ادبیات فارسی رونق می گیرد

تقاضای هم به دیوان حافظ زده شود. چه رسمی از این پسندیده تر و نیکوتر؟ در شب یلدا صدای خواندن غزلیات دیوان حافظ، خانه ها را رنگین تر کرده و انس و الفت بیشتری در بین خانواده ها و ادبیات فارسی رونق می گیرد.

واما برسیم به یلدا و ادب فارسی

در شعر و ادب کلاسیک و حتی معاصر فارسی، از واژه یلدا بسیار استفاده شده و شاعران در موقعیت های بسیاری مثل طولانی بودن شب های فراق، زلف معشوق که بلند و سیاه است یا نمونه های دیگری که در ادامه می آورم از یلدا و شب یلدا استفاده کرده اند. قبل از آوردن نمونه هایی از شعرهای بسیار زیبای کلاسیک ادب فارسی، لازم است به پیشینه آن هم اشاره ای شود تا بدانید از چه زمانی پای یلدا به شعر فارسی باز شده است.

نخستین باری که واژه یلدا در متون ادب فارسی کاربرد پیدا کرد به نیمه نخست سده پنجم هجری می رسد. استفاده از این واژه در سده پنجم و ششم نشان از این دارد که ادبا و شعرای یلدا را شب میلاد حضرت مسیح (ع) و همچنین بلندترین شب سال می دانستند. اکثر شاعران با یلدا و شب یلدا شعر گفته اند ولی در این میان غزلیات حافظ و سعدی شناخته شده تر است مانند این بیت از حافظ:

صحبت حکام ظلمت شب یلداست

نور ز خورشید جوی بو که برآید که به تاریکی شب یلدا اشاره دارد. یا صائب تبریزی که در عاشقانه ترین حالت ممکن این بیت را گفته است:

شد دام زیر خاک ز گرد و غبار

زلفی که بود از شب یلدا بلندتر شاعران معروف دیگری مانند منوچهری، انوری، خواجه کرمانی هر کدام به نوعی از یلدا استفاده کرده و شعر گفته اند و در همه قرن ها و سبک ها آن را می بینیم. شب یلدا را شاعرانی مانند: ناصر خسرو، عطار نیشابوری، امیر معزی، رشیدالدین وطواط در برابر شب قدر آورده اند. امیر معزی می گوید:

ایزد دادار مهر و کین تو گویی

از شب قدر آفرید و از شب یلدا در مثنوی عاشقانه گل و نوروز که جلال طبیب شیرازی در سال ۷۳۴ قمری آن را سرود، یلدا نام عیار سیه رویی است که گل و نوروز را پس از فرارشان از کاروان گرفتار می کند و به نزد خاقان چین می برد.

و در نهایت می توان گفت در ادب فارسی نه تنها شب های هجران در تیرگی و درازی به شب یلدا تشبیه می شد بلکه زلف و موی یار هم شاعرانی مانند: صائب تبریزی، عبید زاکانی و ابن حسام خوسفی در سیاهی و درازی به شب یلدا همانند کرده اند. با بیتی از سعدی شیرازی صحبت را به انتها می برم و شب یلدا را سرشار از نیکی برای شما آرزو مندم.

هنوز با همه دردم امید درمانست

که آخری بود آخر شبان یلدا را

در شعر و ادب کلاسیک و حتی معاصر فارسی، از واژه یلدا بسیار استفاده شده و شاعران در موقعیت های بسیاری مثل طولانی بودن شب های فراق، زلف معشوق که بلند و سیاه است یا نمونه های دیگری که در ادامه می آورم از یلدا و شب یلدا استفاده کرده اند

این شادی شریک می کردند. در نتیجه به مبارکی روزی که خورشید از چنگ شب های اهریمنی نجات پیدا می کند آن را جشن گرفته و روزی مقدس برای مهر پرستان است. در چند دهه اخیر این رسم آمده که در شب یلدا هنگامی که همه خانواده در کنار یکدیگر جمع شده اند

بوده حتی کشاورزان هم در این روز چون پایان برداشت محصول صیفی و شروع فصل استراحتشان بود شاد بودند و همه را نیز در

